

Dearvvuodagat 25-jahkasaš Sámi allaskuvlii!

Árvvus adnon 25-jahkasaš Sámi allaskuvla, dan rektor, skuvlla studeanttat, oahpaheaddjit, dutkit ja eará bargit, Norgga ja Ruota sámedikki ovddasteaddjit, Norgga stáhta ovddasteaddji, buorit sápmelaččat!

Suoma sámediggi ja sámi parlamentáralaš ráđđi sávvaba lihku 25-jahkasaš Sámi allaskuvlla ja leaba iluin ávvudeame sámi dutkama 40-jahkasašávvudemiid.

Sámi allaskuvla lea áidna allaskuvladási oahppolágádus, mii vuojuolduvvá dušše sámi kultuvrii ja sámegillii. Earenoamáš dehálaš rolla allaskuvllas lea sámiid árbevirolaš orrunguovlluid ealaskasvuoda dorvvasteaddjin ja okta skuvlla mearkkašahhtimus jovssusin leanai dan sajádat sámiid árbevirolaš orrunguovlluin dáppe Guovdageainnus ja diehttelas sámi kultuvrra ealáhusaid ja sámegiela doarjun dáppe sápmelaččaid orrunduovdagiin. Sámi nuorat eai dárbbat gáidat luksa ja stuora gávpogiidda alit oahpu gazzat. Allaskuvla čohkkenai sámi nuoraid viidáseappotge Norgga lassin Ruotas, Suomas ja Ruoššasnai dego maid álgoálbmotnuoraid máilmmi eará sajesege studeret ealli ja kultuvrralaččat rikkis sámi servoša gaskavuodas.

Sámi allaskuvlla almmustuhttin Sámi dieđalaš áigečállagis dego maid juo Sámi instituhta áigge vuodduvuvvon Dieđut-ráiddus lea dehálaš rolla áidna sámegiel dieđalaš publikašuvdnan. Dát guokte áigečállaga doarjuba sáme giela boahhteáiggi ja gárganeami dieđalaš giellan. Allaskuvllas lea mávssolaš rolla ja sajádat oba sámi servoša ja searvvušvuoda dáfus. Lea šallošahtti, ahte allaskuvla lea báhcán áidna sámi allaskuvladási oahppolágádussan sámiatnamis.

Muhtin jagiid dás ovdal sápmelaččat pláneje oktasaš sámi dieđalaš universiteahhtafidnu, mii livččii huksejuvvon fierpmádahkan daid oahppolágádusaid doarjagiin, mat juo dál leat ja dađi lági mielde ahte sámi nuorat sáhtále oazžut alit dási oahpu ruovttuguovllusteaset. Dađi bahábut gárganeapmi lea bisánan. Jos allaskuvlen joatká sierráneamis álbmotstáhtaid siste ja sierra riikkaid allaskuvllat gilvalit semma sámi studeanttain, de dat ii doarjjo sámiservoša oktalašvuoda iige sámi álbmoga boahttevuoda oktan álbmogin njealji riikkas. Ovttasbargu livččii geavadis álkit go goassige ovdal, daningo Suopma, Ruotta ja Norga leat vuolláičállán ja olláhuhtán Bologna julggaštusa ja dahkan ovttalágánin dutkkusvuogádaga eurohpalas dutkkusvuogádaga mielde.

Davviriikkain gárganeapmi manná geažos áigge stuorit ovttagaid guvlui. Suomas leat ovttasathton universiteahhtat, Norggas dát gárganeapmi lea áigeguovdil aiddo dál ja ee. Sámi instituhta sudaduvvui Sámi allaskuvlii váile logenára jagi dás ovdal. Sámi kultuvrra boahttevuoda dáfus lea vealtameahhtun, ahte jos stuorit ovttagat háliduvvojit duddjojuvvot sámi dutkama ja oahpahusa várás, de dat galggalii dáhpáhuvat riikkaidgaskasaš dásis sámi universiteahhtafidnus, ii fal nu ahte áidna sámi allaskuvlaoahppoinstitušuvdna laktojuvvo norgalaš allaoahpahagaide. Skuvlla identiteahhta, mearkkašupmi ja iehčanasvuoha láhppole ja sámi servoša vejolašvuodat váikkuhit dutkamuššii ja skuvjupmái hedjonivčče norgalaš skuvlla oassin. Danin leanai dehálaš boktalit fas sámi universiteahhtafidnu.

Dál go ávvudit 40-jahkasaš sámi dutkama lea buorre suokkardit mii lea sámi dutkama dilli. Sámi allaskuvlla historjjá áigge birastahtti máilbmi lea rievdan sakka. Globalisašuvdna, olbmuid muotkun

gávpgiidda ja dohko sajáiduvvan, ealáhusstruktuvrra rievdan, dálkkádatrievdan, giela molsahuvvan sámegeielas váldogielaide ja sámi kultuvrra bajásdoallan ja seailun váldokultuvrra čarvestagas leat buktán aivve ođđalágán dutkan- ja oahpahusdárbbuid. Sápmelaččaid leat dutkan miehtá historjjá váldokultuvrra dutkit iežaset doahpagiiguin ja gielaiguin nu ahte leat ráhkadan muhtimin stereotyhpalaš ja boasttogovanai sápmelaččain.

Sámi dutkan lea rievdan váldokultuvrra etic-dutkamušas kultuvrra siskkáldas emic-dutkamuššan. Dutkama gieddi lea viiddis. Dutkangieddi lea viidon ođđa diedasurggiid mielde, muhto seammas dat lea maid bieđganan dehege šaddan mosaihkkalágánin. Váldokultuvrraid dutkiid dahkan viiddes čilgehusat sápmelaččaid mearis, ealáhusain ja kultuvrra dilis eai šat dahkko, muhto sámi dutkan vuojulduvvá dáhpusdutkamušaide, mat gohčoduvvojit maid case-dutkamuššan. Dáiguin almmatge ožžojuvvo dutkamušas čiekŋaleabbo ja eambo detalljadeduid, muhto oppalaš govva báhcá váilevažžan. Dutkanruhtadeami bieđggusvuohta, byrokratiija lassáneapmi ja dutkančuozáhagaid lassáneapmi leat dolvon dasa, ahte min dieđut sámi kultuvrra ollislaš gárganeamis ja gárganeami hálttis lea hedjonan. Dárbbahit lasi ja jeavddalaččat kvalitatiiva ja kvantitatiiva ollislaš dutkamuša sámi kultuvrras, sámegeiel hubmiid mearis ja ealáhusain ja daid gárganeamis.

Sápmelaččaid iežaset buorredásat, dieđalaš ja kultursiskkáldas dutkamuš lea vealtameahtun ja dehálaš, vai sámi kultuvra, dan historjjá, dálá áigi ja hástalusat sáhttet govviduvvot dieđalaččat ja riektá. Sámi dutkamis ja sápmelaš dutkis gáibiduvvo juobe váldokultuvrra ja dan dutki buoretđasat, etihkalaččat dieđalaš dutkamuš, mii bálvala buorebut sámi servoša. Diehttelas dat lea nu, daningo sápmelaš dutkis lea váldokuvrra dutki ektui biergetmeahtun diehtovuodđu sámi kultuvrras go lea dasa rohthahuvvan. Sámi dutkan ii danin sáhte leat dušše sámegeielalaš, triviála dutkamuš, mii ii vuojulduva beare čiekŋalassii kultuvrra sisa, muhto dutkamuš galgá roahkka buktit ovdan ođđa dieđu ja dieđalaš dieđu. Dutki ferte addit árvvu iežas kultursiskkáldas dihtui.

Sámi kultuvra dutkan šaddá balanseret, dássádallat, oarjemáilmmi diehtaga ja sámi kultuvrra árbevieruid gaskkas. Hástalussan leanai mot sámi kultuvrra árbevierut ja árbevirolaš diehtu sáhttet govviduvvot dieđalaččat sihke mot sámi servoša ja sámi kultuvrra árvvut bohtet oahpahusa ja dutkama lunddolaš oassin. Vai sámi dutkamuš ja sámi allaskuvla lea nanu vuoddu nalde, de dat galgá doaibmat sámi servoša árvvuid mielde. Sámi allaskuvla lea ožžon mannan giđa kritihka earenoamážit Suoma sámi servošis, ahte dat ii leat váldán vuhtii sámi servoša árvvuid ja árbevieruid muhtin mearrádusastis. Sávan, ahte kritihkka váldojuvvo allaskuvllas duodalaččat. Almmá sámi servoša doarjaga haga allaskuvlla boahteáigi lea eahpesihkkaris vuoddu nalde.

Go ávvudit 40-jahkásaš sámi dutkama, de lea maid bisánit suokkardallat maid sámi dutkan dutká ja geat dan barget. Leago sámi dutkan dušše buohkaid bargan dutkan, man ovttastahtá dušše dutkančuozáhat sápmelaččat? Leago sámi dutkan dakkár, man ovttastahtá dušše olbmo sápmelašvuohta? Vai sáhttago gii beare julggaštit iežas sápmelažžan ja sámi dutkin? Dáid siskkimuš gažaldagaid luhtte leat sámi allaskuvlanai lea šaddan orrut. Veaktaskoalas deaddá nuppe dáfus diehtaga friddjavuohta ja sámi dutkanetihkka ja nuppe bealde dutkanruhtadeapmi ja ekonomalaš deaddu buvttadit bohtosiid jođánit. Sámi dutkan ii sáhte dárkkuhit dušše diehtaga, man barget sápmelaččat. Dat ii maid sáhte dárkkuhit dušše dutkamuša, man čuozáhahkan lea sámi kultuvra. Diehtagis ferte leat teoriija, etihkka ja metoda, jos dat klassifiserejuvvo dehe dat dahkkojuvvo ng. oarjemáilmmi máilmmioainnu mielde ekonomalaš ja politihkalaš beroštumiid dárbbuid jurddaheami mielde.

Riikkaidgaskasaš-politihkalaš gárganeapmi ON:a álgoálbmotjulggaštusa ja biodiversiteahtta-soahpamuša etihkalaš meannudanvuohkenjuolgadusaid mielde gáibida álgoálbmogiid árvvuid, árbevirolaš dieđu ja etihka buoret vuhtii váldima dutkamušas ja oahpahasas. Sámi oahpahus- ja dutkaninstitušuvnnas diehtaga etihkka ja sámi servoša árvvut galget leat lunddolaš oassin. Dát sáhttá leat allaskuvlii maid riikkaidgaskasaš vejolašvuohta doaibmat ovdamearkan etihkalaš árbevirolaš

dieđu miel alit oahpu skuvlemis. Dát ii headisge dárkkut dan, ahte eaigo dutkanbohtosat sáhtále leat kritihkalaččatnai, muhto dutkan ja oahpahas galgaba doahttalit diehtaga ja sámi servoša etihkalaš prinsihpaid ja árvvuid.

Sámi kultursiskkáldas dutkamus lea sámi kultuvrra árbevieruid ja oarjemáilmmi diehtaga teorijaid ruossalas deaddaga vuollásaš. Iežas kultuvrra dieđuid ja máhtuid ja iežas servoša árbevieruid analyseren ja buvttadeapmi dieđalaš diehtun ii leat álki. Muhtin dutkit leat vuollánan ja gávnahan, ahte sámi árbevirolaš dieđu ii sáhte dutkat oarjemáilmmi diehtaga vugiid mielde ja ahte diehtu livččii intuitiivvalaš ja juobe oarjemáilmmi diehtaga vuostá. Ná dieđusge sáhtá cealkit, muhto dakkár jurddaheapmi doalaha ipmárdusa das, ahte sápmelaččat leat eksohtalaš luonddusealli olbmot ja nanne ipmárdusa das, ahte sámi dutkan ii dárbbahuvvo – daningo buot kultuvrra sisdoalli dieđu ii sáhte diehtaga vugiiguin čilget. Jos oba kultuvrra osolaš ii sáhte dutkat iežas kultuvrra dieđalaččat – de i oba sámi dutkama dieđasuorgái leat dárbu. Oassi dutkiin leatnai sirdásan govvidit taksonomii- ja viggan čájehit sámi kultuvrra dušše gielladiehtaga ja sátnelogahallamiid geahččanguovllus.

Sápmelaččain lea árbevirolaš diehtu ja dat sáhtá dieđalaččat analyserejuvvot ja dutkojuvvot sámi kultuvrra mielde. Sámiid árbevirolaš diehtu ii leat intuitiivvalaš dehe deivvolaš – dan sáhtá jearrat vaikkobe sápmelaš duodjáriin dehe boazosámiin – sii dihtet maid barget. Sámi dutkan dárbbaha dieđalaš metodaid, teorehtalaš, doaresdieđalaš ja sámi kultuvrra siskkáldas oainnu, vai sámi dutkamis lea boahteáigi. Sámi searvvuš ánsaša buorrešlájat dieđalaš dutkamuša ja oahpahusa, mii bálvala sámi servoša. Mánngabeallásaš ja buorrešlájat dutkamuš lea áidna vuohki seailuhit sámi dutkama iežas dieđasuorgin ja dorvvastit sámi alit dási oahpu. Sávannai, ahte sámi allaskuvla nju- nužin livččii ovdavuojánin etihkalaš, buorrešlájat, dieđalaš ja sámi kultuvrra árvvuid miellat alit oahpus ja dutkamis. Dan mii dárbbahit ja ánsašit.

Sávan loahpas Sámi allaskuvlii menestuvvi čuovvovaš 25-jagi bálgá sámi dutkama ja oahpahusa siste!